JYX JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Pulkkinen, Lea

Title: Kohti yhteistä lapsikäsitystä

Year: 2018

Version: Published version

Copyright: © Kirjoittajat ja Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2018

Rights: In Copyright

Rights url: http://rightsstatements.org/page/InC/1.0/?language=en

Please cite the original version:

Pulkkinen, L. (2018). Kohti yhteistä lapsikäsitystä. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Työpaperi / Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2018, 12. http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-086-0

TERVEYDEN JA
HYVINVOINNIN LAITOS

Lea Pulkkinen (toim.)

Kohti yhteistä lapsikäsitystä

TYÖPAPERI

12 | 2018

TYÖPAPERI 12/2018

Lea Pulkkinen (toim.)

Kohti yhteistä lapsikäsitystä

TERVEYDEN JA
HYVINVOINNIN LAITOS

© Kirjoittajat ja Terveyden ja hyvinvoinnin laitos

Taitto: Matleena Huittinen

ISBN 978-952-343-085-3 (painettu)
ISBN 978-952-343-086-0 (verkkojulkaisu)
ISSN 2323-363X (verkkojulkaisu)
http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-086-0

Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy
Helsinki, 2018

Esipuhe: Yhteistä lapsikäsitystä etsimässä

Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelman (LAPE) tavoitteena on edistää jokaiselle lapselle ja nuorelle suotuisaa kasvu- ja oppimisympäristöä sekä tukea perheen hyvinvointia. Tämä edellyttää laajaa uudistumista hallinto- ja ammattikuntakeskeisyydestä lapsi- ja perhelähtöisyyteen.

Lapsen, nuoren ja perheen hyvän elämän tukeminen vaatii kaikkien toimijoiden yhteistyötä. Siksi LAPE-muutosohjelmaa ohjaavat opetus- ja kulttuuriministeriö sekä sosiaali- ja terveysministeriö yhdessä. Muutostyön onnistuminen edellyttää eri alojen ammattilaisten, johtajien, päättäjien sekä lasten, nuorten ja vanhempien kumppanuutta.

Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelmassa lähtökohtana on lapsen ja nuoren kasvun edistäminen ihmissuhteissa ja yhteisöissä: kotona, vertaisryhmässä, varhaiskasvatuksessa kodin ulkopuolella, koulussa, oppilaitoksessa, terveys- ja sosiaalipalveluissa, asuinympäristössä, erilaisissa kohtaamisen paikoissa, harrastuksissa ja seurakunnissa.

Muutostyötä tehdään tulevan maakunnan ja uuden kunnan toimintaympäristöä ennakoiden. Se tarkoittaa sekä sote-palveluiden uudelleen muotoilua että yhdyspintojen rakentamista kuntaan, etenkin sivistystoimen palveluihin. Yhteistyössä ovat mukana myös järjestöt, seurakunnat ja yksityiset toimijat.

Minkä pitäisi muuttua, että toimisimme eri alojen ammattilaisina lapsi- ja perhelähtöisesti sekä yhdessä? Rakenteiden? Lainsäädännön? Rahoituksen?

LAPE-muutostyön parissa olemme päätyneet siihen, että ainakin toimintakulttuurin uudistuminen on välttämätöntä. Toimintakulttuuri ilmenee siinä miten ajattelemme lapsista, miten kohtaamme lapset, nuoret ja perheet sekä miten teemme yhteistyötä eri alojen toimijoiden kanssa.

Näkevätkö eri alojen ammattilaiset lapsen ja nuoren vain omilla ”silmälaseillaan”: oppilaana, potilaana, lastensuojeluasiakkaana, kuntoutettavana, valmennettavana, erityistä tukea tarvitsevana, maahanmuuttajana tai vammaisena? Vai näkevätkö he samalla jokaisen lapsen ja nuoren ensisijaisesti lapsena, nuorena ja ihmisenä yksilöllisine iloineen, toiveineen, huolineen ja tarpeineen?

Toimintakulttuurin taustalla on lapsikäsityksemme. Siihen vaikuttavat paitsi omat oletuksemme ja arvomme, myös koulutuksemme sekä työtä ohjaava lainsäädäntö ja muut säädökset.

Tästä näkökulmasta LAPE-muutosohjelman puolesta pyysimme tieteellisen neuvoston[1] varapuheenjohtajaa, professori Lea Pulkkista kokoamaan aineistoa lapsikäsityksestä keskustelemisen tueksi.

LAPE:n tieteellisen neuvoston jäsenet, asiantuntijat opetus- ja kulttuuriministeriöstä sekä sosiaali- ja terveysministeriöstä, LAPE ohjausryhmän jäsenet sekä asiantuntijat Lastensuojelun Keskusliitosta sekä Suomen evankelis-luterilaisesta kirkosta ovat osallistuneet keskusteluun ja antaneet virikkeitä sekä aineistoa tämän raportin valmisteluun.[2]

Raportissa avataan näkökulmia eri ammattialojen ja toimijoiden tapaan nähdä lapsi sekä kannustetaan eri alojen toimijoita arvioimaan omaa näkökulmaansa. Raportti ei siis edusta minkään ministeriön tai viranomaisen kantaa.

---

[1] Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelmalla on 9-jäseninen tieteellinen neuvosto, ks. http://stm.fi/hankkeet/lapsi-ja-perhepalvelut. Neuvoston tavoitteena on varmistaa tiedeyhteisön ja kärkihankkeen välinen vuoropuhelu. Sen tehtäviin kuuluu muun muassa verkostoida tieteellisen tutkimuksen kenttää tukemaan ja edistämään hanketta sekä tuoda esille hanketta hyödyttävää tutkimusta ja tutkijaverkostoja myös muilta tieteenaloilta.

[2] Kiitokset erityisesti tieteellisen neuvoston asiantuntijasihteeri Pilvi Hämeenaholle sekä neuvoston jäsenille Suvianna Hakalehdolle, Marja-Leena Laaksolle ja Tarja Pösölle. Kiitokset myös erityisasiantuntija Kirsi Pollarille Lastensuojelun Keskusliitosta. Samoin kiitokset Hanna Pulkkiselle Seurakuntaopistosta, Jarmo Kokkoselle ja Raija Ojellille Kirkkohallituksesta sekä Mirva Sandénille Kirkon Ruotsinkielisen työn keskuksesta.

Lea Pulkkinen tiivistää hyvin keskustelun merkityksen:

> *”Lapsikäsitys ei ole asia, joka voidaan toimeksiannolla määrätä toteutettavaksi. Se syntyy henkilökohtaisen tiedostamisprosessin tuloksena. Tiedostamista edistävät asiasta keskustelu ja tapahtumien analyysi lapsikäsityksen näkökulmasta. Yhteiset tavoitteet löytyvät tältä pohjalta.”*

Kiitän professori Lea Pulkkista arvokkaasta panoksesta LAPE- muutosohjelman perusteiden kirkastamisessa. Toivon, että julkaisu mahdollistaa ja rohkaisee keskustelua päättäjien, ammattilaisten ja vanhempien sekä eri ammattilaisten koulutuksesta vastaavien toimijoiden parissa. Kyseessä ei ole lopullinen johtopäätös, vaan avaus lapsikäsitys -keskusteluun.

Helsingissä 22.2.2018

Maria Kaisa Aula
Hankejohtaja
Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma
Sosiaali- ja terveysministeriö

Tiivistelmä

Lea Pulkkinen (toim.) Kohti yhteistä lapsikäsitystä. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Työpaperi 12/2018. 24 sivua. Helsinki 2018.
ISBN 978-952-343-085-3 (painettu); ISBN 978-952-343-086-0 (verkkojulkaisu)

Lapsikäsitys on sidoksissa maailmankuvaan ja siitä nousevaan ihmiskäsitykseen. Ihmiskäsitys on yksilön tai yhteisön käsitys siitä, mikä on ihmisen olemus, alkuperä ja päämäärä ja mikä asema ihmisellä on suhteessa toisiin ihmisiin ja ympäristöön. Lapsikäsityksessä sanaan lapsi sisältyy myös lapsen ja lapsuuden suhde aikuiseen ja aikuisuuteen. Eri uskonnoilla ja filosofisilla suuntauksilla on erilaisia ihmiskäsityksiä samoin kuin eri tieteen- ja hallinnonaloilla.

Tämä julkaisu avaa lasten kanssa työskentelevien ammattilaisten työn taustalla olevia lapsikäsityksiä ja samalla keskustelun yhteisen lapsikäsityksen etsimiseksi. Aihetta on lähestytty tarkastelemalla eri alojen lainsäädännön (varhaiskasvatus, perusopetus, sosiaali- ja terveydenhuolto) sekä kasvatusfilosofian, evankelis-luterilaisen kirkon ja eurooppalaisen the Alliance for Childhood -verkoston lapsikäsitystä. Esillä on myös Sipilän hallituksen erityisesti lapsia koskevien kärkihankkeiden lapsikäsitys.

Yhteistä ainesta lapsikäsitykselle tarjoaa YK:n lapsen oikeuksien sopimus, joka määrittelee lapsen oikeudet suojeluun ja osallisuuteen. Lapsen oikeuksien sopimuksessa lapsi nähdään itsenäisenä, aktiivisena toimijana ja lapsuus itsessään tärkeänä elämänvaiheena. Sopimus nostaa esiin lapsen edun kaikkein tärkeimpänä periaatteena lasta koskevissa asioissa. Julkaisussa eri toimijoiden lapsikäsitystä tarkastellaan suhteessa lapsen oikeuksien sopimukseen.

Yhteistä lapsikäsitystä tarvitaan, koska lapsikäsitys ohjaa eri alojen ammattilaisten toimintaa ja yhteistyötä perheiden kanssa. Tapoihin kohdata lapsi vaikuttavat paitsi omat oletuksemme ja arvomme, myös koulutuksemme sekä työtä ohjaava lainsäädäntö ja muut säädökset. Tällä hetkellä lapsikäsitys on pirstaleinen, ja lapsi nähdään esimerkiksi oppilaana, potilaana tai maahanmuuttajana riippuen siitä, millaista palvelua hän hakee. Lapsilähtöisen palvelujärjestelmän luomista edistää, jos eri alojen toimijoilla on yhteinen tapa käsittää lapsi ja lapsuus tai ainakin ymmärrys toinen toisensa lapsikäsityksestä.

Raportin on koostanut professori Lea Pulkkinen ja sen valmisteluun ovat osallistuneet lapsi- ja perhepalvelujen muutosohjelman (LAPE) tieteellisen neuvoston jäsenet sekä asiantuntijat eri tahoilta. Pulkkisen sanoin: ”Lapsikäsitys ei ole asia, joka voidaan toimeksiannolla määrätä toteutettavaksi. Se syntyy henkilökohtaisen tiedostamisprosessin tuloksena. Tiedostamista edistävät asiasta keskustelu ja tapahtumien analyysi lapsikäsityksen näkökulmasta. Yhteiset tavoitteet löytyvät tältä pohjalta.” Raportti tukee tätä tiedostamisprosessia avaamalla keskustelun lapsikäsityksestä. Sen uskotaan edistävän ammattilaisten välisen yhteisymmärryksen syventämistä ja tukevan heidän osaamisensa uudistamista ja yhteistyötään perheiden kanssa.

LAPE on yksi Juha Sipilän hallitusohjelman strategisista painopisteistä eli kärkihankkeista.

Avainsanat: lapsikäsitys, lapsilähtöisyys, lapsen oikeudet, lapsen etu.

Sisällys

Esipuhe: Yhteistä lapsikäsitystä etsimässä ... 3
Tiivistelmä ... 5
1. Johdanto ja käsitteellinen viitekehys ... 9
2. Lapsikäsitys YK:n lapsen oikeuksien sopimuksessa ... 10
3. Lapsikäsitys kansallisessa lainsäädännössä ... 11
   Suomen perustuslaki ... 11
   Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta ... 11
   Lastensuojelulaki ... 12
   Terveydenhuollon lainsäädäntö ... 13
   Varhaiskasvatuslaki ... 13
   Perusopetusta koskeva lainsäädäntö ... 14
   Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki sekä nuorisolaki ... 15
4. Muita lapsikäsityksiä ... 16
   Kasvatusfilosofinen lapsikäsitys ... 16
   Alliance for Childhood European Network ... 16
   Suomen evankelis-luterilaisen kirkon lapsikäsitys ... 17
5. Lapsikäsitys hallituksen kärkihankkeissa ... 19
   Kärkihankkeiden tavoitteita ... 19
   Kärkihankkeiden lapsikäsitys ... 20
6. Mitä tarkoittaa lapsilähtöisyys? ... 21
7. Yhteisen lapsikäsityksen merkityksestä ... 22
Lähteet ... 24

1. Johdanto ja käsitteellinen viitekehys

Raportin tarkoituksena on virittää keskustelua lapsikäsityksestä. Keskustelua lapsikäsityksestä tarvitaan esimerkiksi eri ammattilaisten oman itseymmärryksen lisäämiseksi sekä ammattilaisten välisen ymmärryksen parantamiseksi. Erilaisten lapsikäsitysten tiedostaminen tukee myös ammattilaisten osaamisen uudistamista ja alan ammattilaisia kouluttavien toimijoiden työtä. Sekä sosiaali- ja terveydenhuollon että opettajankoulutuksen alalla on vireillä koulutuksen sisältöjen uudistuksia, joissa on tärkeä tiedostaa lapsikäsityksen merkitys.

Lapsikäsitys on osa käsitteellistä viitekehystä, johon kuuluvat maailmankuva, maailmankatsomus ja ihmiskäsitys. **Maailmankuva** selittää olemassaoloa, esimerkiksi sen, että kaikki on materiaa (materialismi) tai kaikki riippuu Jumalasta (deismi) tai kaikki on ykseyttä (panteismi). Maailmankuva rakentuu esimerkiksi uskonnon tai tieteellisen ajattelun pohjalta ja se on aina sidoksissa siihen aikaan ja kulttuuriin, jossa ihmiset elävät. **Maailmankatsomus** puolestaan antaa selitysmalleja maailmankuvan perusteiden ymmärtämiseksi sekä tarjoaa ihmiselle arvopohjan ja käsityksen siitä, mikä on elämän tarkoitus ja päämäärä ja miten pitäisi elää.

Yleisesti voidaan sanoa, että **ihmiskäsitys tai ihmiskuva** on yksilön tai yhteisön käsitys siitä, mikä on ihmisen olemus, alkuperä ja päämäärä ja mikä asema ihmisellä on suhteessa toisiin ihmisiin ja ympäristöön. Eri uskonnoilla, filosofisilla suuntauksilla ja tieteenaloilla on erilaisia ihmiskäsityksiä. Myös tieteenalojen, kuten psykologian, eri suuntauksilla on erilaisia painotuksia ihmiskäsityksessä. Käsitys lapsesta eli **lapsikäsitys** on sidoksissa maailmankuvaan, maailmankatsomukseen ja ihmiskäsitykseen. Tieteellinen lapsikäsitys ammentaa perusteita tieteellisestä tutkimuksesta. Lapsikäsityksessä sanaan lapsi sisältyy lapsen ja lapsuuden suhde aikuiseen ja aikuisuuteen.

Tähän raporttiin on koottu esimerkkejä erilaisista lapsikäsityksistä. Mukana ovat ensinnäkin lapsen hyvän elämän globaalin kriteeristön luova YK:n lapsen oikeuksien sopimus sekä kansallinen lainsäädäntömme, eli perustuslaki sekä lapsia koskeva keskeinen lainsäädäntö opetuksen, varhaiskasvatuksen ja sosiaali- ja terveystoimen osalta. Kansallisen lainsäädännön osalta arvioidaan erityisesti sitä, miten hyvin lainsäädäntö vastaa YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen velvoitteita. Toiseksi raportti esittelee kasvatusfilosofian lapsikäsityksen, eurooppalaisen lasten hyvinvoinnin Allianssin lapsikäsityksen sekä evankelis-luterilaisen kirkon lapsikäsityksen esimerkkeinä muista lapsikäsityksistä. Kirkon lapsikäsityksen sisällyttämisen perusteena on se, että sen toimijat ovat tiiviisti mukana LAPE-muutosohjelmassa. Jatkokeskustelussa on hyvä avata myös muiden uskontojen ja kirkkokuntien lapsikäsityksiä.

Kolmanneksi raportti nostaa esiin lapsikäsityksen Sipilän hallituksen lapsia koskevissa kärkihankkeissa ja tarkastelee sitä suhteessa YK:n lapsen oikeuksien sopimukseen. Lopuksi pohditaan, mitä tarkoittaa LAPE-muutostyössä tavoitteeksi asetettu lapsilähtöisyys sekä arvioidaan yhteisen lapsikäsityksen merkitystä ja mahdollisuuksia.

2. Lapsikäsitys YK:n lapsen oikeuksien sopimuksessa

YK:n lapsen oikeuksien sopimuksessa keskeistä on oikeusperustaisuus, lapsen oikeuksien ja lapsuuden suojeleminen sekä lapsen osallisuus eli tiivisti ilmaistuna:

- lapsen asema oikeuksien haltijana; lapsen oikeudet asettavat vaatimuksia viranomaisille
- painopisteen siirtyminen lapsen suojelusta suppeassa merkityksessä laajempaan lapsen oikeuksien suojeluun, joskin lapsi on sopimuksessa vahvasti myös suojelun kohde
- lapsen näkeminen aktiivisena osallistujana omaa elämäänsä koskevassa päätöksenteossa ja toiminnassa; kyse ei ole vain lapsen kyvystä osallistua, vaan sellaisten olojen luomisesta, jossa osallisuusoikeudet voivat toteutua.

Lapsen oikeuksien sopimuksen lapsi- ja lapsuuskäsitys perustuu länsimaiselle ajattelutavalle lapsesta, jota pidetään itsenäisenä toimijana, ja lapsuudesta, joka on elämänkulussa yksilön kasvun, kehityksen ja yhteiskuntaelämään harjaantumisen vaihe. Sopimus nostaa esiin ”vastuullisen ja lainkuuliaisen lapsen, joka on kypsä ottamaan osaa itseään koskevaan päätöksentekoon” (Hakalehto 2016b). Siltä osin se on myös normittava, eikä tuo esiin lasten yksilöllisyyttä ja heidän välisiä eroja.

Lasten oikeuksien perustana oleva käsitys lapsesta on uusimman lapsuuden tutkimuksen myötä muuttunut hoivan ja huolenpidon kohteesta kompetentiksi osaajaksi ja aktiiviseksi toimijaksi, jolla on oma tunnustettu paikkansa yhteiskunnassa. Tutkimusten mukaan lapset eivät näe itseään irrallisina lähipiiristään ja he odottavat apua ongelmiinsa lähipiiriltä eivätkä viranomaisilta.

Lapsen oikeuksien sopimus painottaa lapsen etua. Lapsen edun käsite ja tulkinta sekä käsitykset lapsen tarpeista ja kehityksestä ovat kuitenkin aikuisten käsissä (Hakalehto 2016b). Lapsikäsityksen pirstaleisuudesta huolimatta lapsen oikeuksien sopimus on edistänyt lapsen osallisuuden ja edun huomioon ottamista monin eri tavoin lainsäädännössä ja lainkäytössä.

Hakalehdon (2015) tiivistys lapsen oikeuksien sopimuksen merkityksestä on seuraava:

Lapsioikeuden ytimen muodostavat lapsen oikeuden sopimuksen keskeiset periaatteet, jotka lapsen oikeuksien komitea on nostanut esiin sopimuksen täytäntöönpanossa. Periaatteet ovt 1) lapsen oikeus kehitykseen, 2) syrjimättömyys, 3) osallisuus ja 4) lapsen edun ensisijaisuus. Nämä sopimuskohdat tulee ottaa huomioon kaikkien muiden sopimuskohtien tulkinnassa. (Suvilehto 2015, 63).

Näiden periaatteiden toteutumista voidaan tarkastella kaikissa lapsen kasvuympäristöissä.

3. Lapsikäsitys kansallisessa lainsäädännössä

Seuraavassa tarkastellaan lapsikäsitystä ja lapsen osallisuutta eräiden lasten ja nuorten palveluiden kannalta keskeisten lakien näkökulmasta. Lainsäädäntöä arvioidaan suhteessa YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen asettamiin tavoitteisiin ja velvoitteisiin. Arvioitavina ovat perustuslaki, laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta, sosiaalihuollon kannalta keskeinen lastensuojelulaki, terveydenhuollon lainsäädäntö, varhaiskasvatuslaki ja perusopetuslaki sekä niiden perusteella annetut opetussuunnitelman perusteet ja oppilas- ja opiskelijahuoltolaki sekä nuorisolaki.

Suomen perustuslaki

Vuoden 1995 perusoikeusuudistuksen periaatteen mukaisesti perusoikeussuoja turvataan jokaiselle luonnolliselle henkilölle. Perusoikeudet ovat Suomen perustuslaissa (731/1999) turvattuja yksilölle kuuluvia yleisiä oikeuksia eli niiden katsotaan kuuluvan kaikille yhdenvertaisesti. Perusoikeussuoja ei ole riippuvainen yksilön iästä tai muusta yksilön ominaisuuteen vaikuttavasta seikasta. Tätä perustelee muun muassa perustuslain 6 §:n yhdenvertaisuussäännös. Perustuslain 6 §:n 3 momentin mukaan lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä ja lasten tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti.

> *Mahdolliset ikään ja vajaavaltaisuuteen liittyvät perusoikeuksiin tehtävät rajoitukset tulee perustella perusoikeussuojan kannalta hyväksyttävällä tavalla, eikä esimerkiksi alaikäisten yksilöiden sulkemista perusoikeussäännöksien soveltamisalan ulkopuolelle ole katsottu olevan sallittua perusoikeusuudistuksen valmistelussakaan. Perusoikeusvaliokunnan näkemyksen mukaisesti lapsien turvaton oikeusasema velvoittaa lainsäätäjän positiiviseen erityiskohteluun lapsen perusoikeuksien toteuttamiseksi. (HE 309/1993 vp, s. 23–24)*

Perustuslaki velvoittaa näkemään lapsen niin opetustoimen kuin sosiaali- ja terveystoimenkin lainsäädännössä oikeussubjektina, jolla on oikeuksia ja velvollisuuksia sekä oikeus vaikuttaa itseään koskeviin asioihin, ei vain julkisen vallan lainkäytön objektina.

Perustuslain 2 §:n mukaan julkisessa toiminnassa on tarkoin noudatettava lakia. Näin ollen lapsia koskevaa lainsäädäntöä on noudatettava, vaikka se olisi ristiriidassa esimerkiksi johonkin yhteiskuntateoriaan perustuvan lapsikäsityksen kanssa. Lainsäädännön voidaankin katsoa asettavan raamit myös hallituksen kärkihankkeiden lapsikäsitykselle.

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta

Lapsikäsitys on määritelty huoltajien kasvatusvastuun kautta vuonna 1984 voimaan astuneessa ja edelleen voimassa olevassa laissa lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (361/1983, 1§):

> *Lapsen huollon tarkoituksena on turvata lapsen tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi lapsen yksilöllisten tarpeiden ja toivomusten mukaisesti. Huollon tulee turvata myönteiset ja läheiset ihmissuhteet erityisesti lapsen ja hänen vanhempiensa välillä.*
>
> *Lapselle tulee turvata hyvä hoito ja kasvatus sekä lapsen ikään ja kehitystasoon nähden tarpeellinen valvonta ja huolenpito. Lapselle on pyrittävä antamaan turvallinen ja virikkeitä antava kasvuympäristö sekä lapsen taipumuksia ja toivomuksia vastaava koulutus.*

Lasta tulee kasvattaa siten, että lapsi saa osakseen ymmärtämystä, turvaa ja hellyyttä. Lasta ei saa alistaa, kurittaa ruumiillisesti, eikä kohdella muulla tavoin loukkaavasti. Lapsen itsenäistymistä sekä kasvamista vastuullisuuteen ja aikuisuuteen tulee tukea ja edistää.

Lisäksi kolmannessa pykälässä määritellään lapsen huollon päättyvän täysi-ikäistymiseen: Lapsen huolto päättyy, kun lapsi täyttää kahdeksantoista vuotta tai sitä ennen menee avioliittoon.

Laissa tuodaan esille lasten yksilölliset tarpeet ja niiden kuuleminen, läheisten ihmissuhteiden merkitys kehityksen kannalta, kehityksen eri vaiheet ja niiden huomioon otto, lapsen koskemattomuus ja oikeus kasvaa itsenäisyyteen (Savolainen 1984).

Lastensuojelulaki[3]

Lastensuojelulain kehityksessä näkyy lapsen oikeudellisen aseman muutos kohti lapsilähtöisyyttä, jolla tarkoitetaan, että lapsen on tarkoitus olla lastensuojelun toiminnassa aina keskeisimmällä sijalla ja että lastensuojelussa on kyse asioiden tarkastelusta lapsen näkökulmasta (Hakalehto 2016a). Lapsen oikeuksien sopimuksen mukaan lapselle, ”joka on tilapäisesti tai pysyvästi vailla perheen turvaa tai jonka edun mukaista ei ole antaa hänen pysyä perhepiirissä, on oikeus valtion antamaan erityiseen suojeluun ja tukeen” (20 artikla). Lastensuojelulla on keskeinen tehtävä erityisen suojelun ja tuen tarjoajana. Suomalainen lastensuojelulainsäädäntö asettaa tehtävän laajaksi ja edellyttää lasten ja perheiden tukemista ensisijaisesti avohuollon tukitoimina tarjottujen, vapaaehtoisuuteen pohjautuvien palveluiden avulla.

Lastensuojelua ohjaa lainsäädännön (Lastensuojelulaki 417/2007) lisäksi vahvat eettiset sitoumukset (Lastensuojelun laatusuositus 2014). Toimintaa tulee jatkuvasti arvioida lapsen edun pohjalta. Kun lapsen etua arvioidaan, seuraavia asioita punnitaan sen osalta, miten taataan lapselle:

- tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi sekä läheiset ja jatkuvat ihmissuhteet
- mahdollisuus saada ymmärtämystä ja hellyyttä sekä iän ja kehitystason mukaista valvontaa ja huolenpitoa
- taipumuksia ja toivomuksia vastaava koulutus
- turvallinen kasvuympäristö ja ruumiillinen sekä henkinen koskemattomuus
- itsenäistyminen ja kasvaminen vastuullisuuteen
- mahdollisuus osallistumiseen ja vaikuttamiseen omissa asioissaan sekä
- kielellisen, kulttuurisen ja uskonnollisen taustan huomioiminen.

(Lastensuojelulaki 4 §)

Jos lapsen ottaminen huostaan ja sijoittaminen kodin ulkopuolelle on lapsen edun mukaista, tulee lapsen – yhtä lailla kuin huoltajien, vanhempien ja muiden läheisten – näkemyksiä kuulla. Lastensuojelulain 20 §:n mukaan lastensuojelua toteutettaessa on selvitettävä lapsen toivomukset ja mielipiteet ja otettava ne huomioon. Lainkohdassa ei ole säädetty ikärajaa eli säännöstä sovelletaan kaikenikäisiin lapsiin. Lapsen näkemys voidaan jättää selvittämättä vain jos selvittäminen vaarantaisi lapsen terveyttä tai kehitystä tai jos se on muuten ilmeisen tarpeetonta. Saman lainkohdan mukaan 12 vuotta täyttäneelle lapselle on varattava mahdollisuus tulla kuulluksi itseään koskevassa lastensuojeluasiassa. Lastensuojelulain 43 §:n mukaan 12-vuotiaiden ja sitä vanhempien lasten mielipide vaikuttaa siihen, onko huostaanotto niin sanotusti suostumukseen perustuva vai tahdonvastainen. Jos tuon ikäinen lapsi vastustaa huostaanottoa ja/tai hänelle ehdo-

[3] Luku perustuu professori Tarja Pösön laatimaan tekstiin.

tettua sijaishuoltopaikkaa, siirtyy päätös asiasta hallinto-oikeuden ratkaistavaksi. Sama taho tekee päätöksen, mikäli huoltajat tai yksi heistä vastustaa huostaanottoa.

Terveydenhuollon lainsäädäntö[4]

Terveyden- ja sairaanhoitoa koskevat niin kansainväliset ihmisoikeussopimukset kuin kansallinen lainsäädäntö. YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen 24 artiklassa säädetään jokaisen lapsen oikeudesta elää mahdollisimman terveenä ja saada tarvittaessa hoitoa. Lapsen oikeuksien sopimuksen 24 artiklan sääntelyyn liittyy olennaisesti sopimuksen 6 artiklassa jokaiselle lapselle taattu synnynnäinen oikeus elämään sekä mahdollisimman täysimääräisiin edellytyksiin henkiinjäämiselle ja kehittymiselle. Se on erottamaton osa lapsen oikeuksien sopimuksen 2 artiklan vaatimusta lapsen oikeuksien takaamisesta kaikille lapsille ilman syrjintää: terveydenhuoltopalveluiden tulee olla yhdenvertaisesti kaikkien lasten saavutettavissa.

Lapsen oikeudesta saada terveyspalveluita tai terveyden- ja sairaanhoitoa ei Suomessa ole erikseen säädetty, vaan alaikäisen oikeus saada terveydentilansa edellyttämää laadukasta hoitoa perustuu perustuslain 19.3 §:ään ja potilaan asemasta ja oikeuksista annetun lain (Potilaslain) 3 §:ään. Terveydenhuoltolaissa erityisesti lapsille ja nuorille kohdennettuja kunnan järjestämisvastuun piiriin kuuluvia terveyden ja hyvinvoinnin edistämispalveluita ovat neuvolapalvelut, kouluterveydenhuolto sekä opiskeluterveydenhuolto. Lisäksi laissa on erikseen säädetty hoitoon pääsystä lasten ja nuorten mielenterveyspalveluissa.

Ratkaistaessa alaikäisen terveyden- ja sairaanhoidon järjestämistä lapsen oikeus tulla kuulluksi, saada näkemyksensä ilmaistuksi sekä oikeus osallistua itseään koskevaan päätöksentekoon ovat keskeisessä asemassa. Potilaslain perusteluissa todetaan, että lapsen näkemykset on otettava huomioon kaikissa lasta koskevissa asioissa lapsen iän ja kehitystason mukaisesti. Potilaslain 7 §:ssä säädetään alaikäisen potilaan asemasta. Säännöksen mukaan ikänsä ja kehitystasonsa perusteella hoidostaan päättämään kykenevää alaikäistä on hoidettava yhteisymmärryksessä hänen kanssaan. Katsottaessa, että alaikäinen on hoitonsa suhteen itsemääräävä, hän voi myös kieltää tietojensa luovuttamisen huoltajilleen (Potilaslaki 9.2 §). Lapsen päätöksentekokyvykkyyden arviointi on jätetty terveydenhuoltohenkilökunnan arvioitavaksi. Lainsäätäjä ei ole asettanut säännökseen alaikäisen itsemääräämisoikeudelle ikäkynnystä vaan ymmärryskynnyksen.

Lapsen päätöksentekokykyä on aina arvioitava myös siltä kannalta, toteuttaako se riittävällä tavalla lapsen etua. Lapsen oikeuksien sopimuksen 3 artiklan mukainen lapsen etu on sopimuksessa asetettu ylimmäksi tavoitteeksi, mikä käytännössä merkitsee sitä, että lapsen suojelun tarve voi rajoittaa lapsen osallistumisoikeutta ja sivuuttaa itsemääräämisoikeuden. Lapsen näkemykset tulee selvittää, kun hänen etuaan arvioidaan, mutta vastuu lapsen edun mukaisesta ratkaisusta on aina aikuisella. Vaikka potilaslain säännöksessä lapsen päätöksentekokyvykkyyden arviointia ei ole sidottu lapsen edun periaatteeseen, on se kuitenkin arvioinnissa otettava huomioon lapsen oikeuksien sopimuksen mukaisesti.

Varhaiskasvatuslaki[5]

Varhaiskasvatuksella tarkoitetaan lainsäädännössä lapsen suunnitelmallista ja tavoitteellista kasvatuksen, opetuksen ja hoidon muodostamaa kokonaisuutta, jossa painottuu erityisesti pedagogiikka. Laki määrittelee ns. institutionaalista varhaiskasvatusta, joka on lapsia ja heidän perheitään koskevaa yhteiskunnallista palvelua, johon suurin osa lapsista osallistuu ennen oppivelvollisuutta. Kunta on velvollinen järjestämään tätä palvelua siinä laajuudessa ja sellaisin toimintamuodoin kuin kunnassa esiintyvä tarve edellyttää. Aiempaan päivähoitolakiin verrattuna uusi varhaiskasvatuslaki määrittää lapselle oikeuden varhaiskasvatukseen.

---

[4] Kappaleen teksti on lyhennelmä ja lainaus artikkelista Pollari & Lohiniva-Kerkelä (2013).
[5] Luku perustuu professori Marja-Leena Laakson laatimaan tekstiin.

Varhaiskasvatuksen järjestämistä ohjaavat velvoitteet perustuvat Suomen perustuslakiin, varhaiskasvatuslakiin ja päivähoidosta annettuun asetukseen sekä varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet pohjaavat varhaiskasvatuslakiin (2015), jossa institutionaalisen varhaiskasvatuksen tavoitteeksi todetaan toimiminen yhdessä lapsen sekä lapsen vanhemman tai muun huoltajan kanssa lapsen tasapainoisen kehityksen ja kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin parhaaksi sekä lapsen vanhemman tai muun huoltajan tukeminen kasvatustyössä. Varhaiskasvatuslaissa on lapsen osallisuutta ja mielipiteen huomioon ottamista koskevia säännöksiä.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin (OPH 2016) kirjoitettu arvoperusta, käsitys lapsesta sekä oppimiskäsitykset ovat hyvin samansuuntaisia perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden (OPH 2014) kanssa. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa korostetaan lapsuuden itseisarvoa, ihmisenä kasvamista, ihmisarvon loukkaamattomuutta sekä jokaisen lapsen oikeutta leikkiin, hyvään opetukseen, huolenpitoon ja kannustavaan palautteeseen:

> *”Lapsella on oikeus leikkiä, oppia leikkien ja iloita oppimastaan sekä rakentaa käsitystä itsestään, identiteetistään ja maailmasta omien lähtökohtiensa mukaisesti. Lapsella on oikeus yhteisöllisyyteen ja ryhmään kuulumiseen. Lapsella on oikeus saada tietoa monipuolisesti, käsitellä tunteita ja ristiriitoja sekä kokeilla ja opetella uusia asioita”.*

Näiden lisäksi varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa todetaan varhaiskasvatuksen edistävän suomalaisen yhteiskunnan demokraattisia arvoja kuten yhdenvertaisuutta, tasa-arvoa ja moninaisuutta. Perusteissa tuodaan esille perheiden monimuotoisuuden kunnioittaminen sekä terveellisen ja kestävän elämäntavan edistäminen. Varhaiskasvatussuunnitelman oppimiskäsityksessä lapsi nähdään aktiivisena toimijana ja oppiminen ymmärretään kokonaisvaltaisena, kaikkialla tapahtuvana.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ohjaavat lapsen varhaiskasvatusta, jonka järjestäjiä ovat kunta tai kuntayhtymä tai muu palveluntuottaja (julkinen tai yksityinen). Tällaisen institutionaalisen varhaiskasvatuksen tehtävä on tukea kotien kasvatustehtävää ja vastata omalta osaltaan lasten hyvinvoinnista. Perusteissa ilmaistaan selvästi, että lapsen huoltajilla on ensisijainen vastuu lasten kasvatuksesta.

Perusopetusta koskeva lainsäädäntö

Perustuslaki takaa oikeuden saada perusopetusta subjektiivisena oikeutena. Tarkemmin oikeudesta saada perusopetusta säädetään lailla. Perusopetuslaki edellyttää opetustoimen järjestäjää edistämään oppilaiden yleistä osallisuutta (47 a §, 30.12.2013/1267):

> *Opetuksen järjestäjän tulee edistää kaikkien oppilaiden osallisuutta ja huolehtia siitä, että kaikilla oppilailla on mahdollisuus osallistua koulun toimintaan ja kehittämiseen sekä ilmaista mielipiteensä oppilaiden asemaan liittyvistä asioista. Oppilaille tulee järjestää mahdollisuus osallistua opetussuunnitelman ja siihen liittyvien suunnitelmien sekä koulun järjestyssäännön valmisteluun.*
>
> *Opetuksen järjestäjän tulee määräajoin selvittää oppilaiden ja heidän huoltajiensa näkemyksiä koulun ja opetuksen järjestäjän toiminnasta.*

Kun kyse on yksittäistä oppilasta koskevasta hallintoasiasta, asiaan sovelletaan kuulemisen osalta hallintolakia, jonka 14 §:n mukaan vajaavaltaisen puolesta puhevaltaa käyttää edunvalvoja, huoltaja tai muu laillinen edustaja. Vasta 15 vuotta täyttäneellä oppilaalla on rinnakkainen puhevalta huoltajansa kanssa asiassa, joka koskee alaikäisen henkilöä tai henkilökohtaista etua tai oikeutta.

Perusopetuslaissa on säädetty muutamia poikkeuksia hallintolain ikärajasta. Perusopetuslain 36a §:n mukaan oppilasta on kuultava ennen jälki-istuntoon määräämistä, ennen kirjallisen varoituksen antamista ja

ennen määräaikaista erottamista. Perusopetuslain 17 §:n mukaan opetuksen järjestäjän on kuultava oppilasta ja tämän huoltajaa tai laillista edustajaa ennen erityistä tukea koskevan päätöksen tekemistä.

Perusopetuksen lapsikäsitys

Syksyllä 2016 voimaan astuneissa Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa (OPH 2014) lapsikäsitys on lasta ja hänen yksilöllisyyttään ja osallisuuttaan arvostava. Opetussuunnitelman perusteisiin sisältyvä lapsikäsitys on seuraava:

> *Perusopetus perustuu käsitykseen lapsuuden itseisarvoisesta merkityksestä. Jokainen oppilas on ainutlaatuinen ja arvokas juuri sellaisena kuin hän on. Jokaisella on oikeus kasvaa täyteen mittaansa ihmisenä ja yhteiskunnan jäsenenä. Tässä oppilas tarvitsee kannustusta ja yksilöllistä tukea sekä kokemusta siitä, että kouluyhteisössä häntä kuunnellaan ja arvostetaan ja että hänen oppimisestaan ja hyvinvoinnistaan välitetään. Yhtä tärkeä on kokemus osallisuudesta ja siitä, että voi yhdessä toisten kanssa rakentaa yhteisönsä toimintaa ja hyvinvointia. (OPH 2014, 15).*

Perusopetuksen opetussuunnitelman mukaisesti lapsi on itse aktiivinen toimija ja perusopetuslain mukaisissa oppilasta koskevissa hallintopäätösten laadinnassa oppilaalla on oikeus tulla kuulluksi. Oppilas nähdään oikeussubjektina, jolla on oikeuksia ja velvollisuuksia sekä oikeus vaikuttaa itseään koskeviin asioihin, ei vain julkisen vallan lainkäytön objektina.

Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki sekä nuorisolaki

Oppilas- ja opiskelijahuoltolaissa 1287/2013 säädetään perusopetuslaissa (628/1998), lukiolaissa (629/1998) ja ammatillisesta koulutuksesta annetussa laissa (630/1998) tarkoitetuissa koulutuksissa olevien opiskelijoiden oikeudesta opiskeluhuoltoon. Lain tarkoituksena on edistää opiskelijoiden oppimista, terveyttä ja hyvinvointia sekä opiskeluympäristön hyvinvointia, turvata varhainen tuki sitä tarvitseville ja opiskeluhuoltopalvelujen yhdenvertainen saatavuus ja vahvistaa opiskeluhuollon toteuttamista monialaisena yhteistyönä. http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2013/20131287

Perusopetusta koskevan lain ohella alle 18-vuotiaita koskettaa osittain myös nuorisolaki (1285/2016), jossa tavoitteena on edistää ja tukea

- nuorten osallisuutta ja vaikuttamismahdollisuuksia sekä kykyä ja edellytyksiä toimia yhteiskunnassa
- kasvua, itsenäistymistä, yhteisöllisyyttä sekä niihin liittyvää tietojen ja taitojen oppimista
- harrastamista ja toimintaa kansalaisyhteiskunnassa
- yhdenvertaisuutta, tasa-arvoa ja oikeuksien toteutumista sekä
- parantaa nuorten kasvu- ja elinoloja.

Tavoitteisiin pyritään nuorisotyöllä, nuorisopolitiikalla, nuorisoalan järjestötoiminnalla ja osaamiskeskuksella. Laki kuvaa yleisiä tavoitteita, mutta ei aseta valtiolle, kunnille tai muille toimijoille erityisiä velvoitteita.

4. Muita lapsikäsityksiä

Kasvatusfilosofinen lapsikäsitys

Psykologisen ja kasvatustieteellisen tutkimuksen piirissä lapsikäsityksestä on keskusteltu varsin vähän viime vuosikymmenien aikana. Psykologian piirissä lapsikäsitys tulee esiin erilaisissa teoreettisissa suuntauksissa, kuten psykoanalyyttisessa, behavioristisessa, kognitiivisessa ja neuropsykologisessa tulkinnassa kehitykseen vaikuttavista tekijöistä. Tarvetta olisi koulukuntien yli etenevälle kokoavalle lapsikäsityksen tarkastelulle.

Kasvatuksen historiassa käsitys lapsesta on ollut keskeisenä teemana monien kasvatusfilosofien kirjoituksissa ainakin Amos Comeniuksesta (1592–1670) lähtien (ks. Grue-Sorensen 1961; Paalasmaa 2016). Comenius nosti esiin kehitysvaiheajattelun ja sen, että lapset oppivat erilaisia asioita ja eri tavoilla eri-ikäisinä. Hän tunnusti leikin, liikunnan, oma-aloitteisuuden, yhdessäolon ja ilon merkityksen lapsen kehitykselle. Myös koulun pitäisi olla leikin työpaja.

Lapsikeskeisen ajattelun juuret usein paikannetaan 1700-luvulla eläneeseen Jean-Jacques Rousseau'hon (1712–1778), joka korosti lapsen henkilökohtaista autonomiaa ja yksilöllisyyden kunnioittamista. Lapsia ei pidä kasvattaa ennalta määrättyyn standardimuottiin tai oman ajatusmaailman jatkeeksi. Hänelle ihminen on perimmältä olemukseltaan vapaa ja hyvä, kun taas katolinen kirkko näki ihmisen perisynnin turmelemana. Valistusfilosofia korosti järkeä, mutta Rousseau kritisoi sitä ja korosti tunnetta. Rousseau rakentaa käsityksensä lapsen luontaisen hyvyyden ja vapauden varaan. "Rousseau ei uhraisi lapsuutta tulevaisuudelle vaan lapsuudesta käsin luotaisiin tulevaisuutta" (Paalasmaa 2016, 41).

Johann Heinrich Pestalozzi (1746–1827) laajensi Rousseaun ajattelua sosiaalisen kasvatuksen ja kasvatukseen sisältyvän rakkauden painotuksilla. Pestalozzin mukaan alussa on tärkeää kaikinpuolinen huolenpito ja luottamuksen herättäminen, jonka jälkeen lapsi alkaa toimia häneen kohdistettujen odotusten mukaan. Myöhemmin lapsi siirtyy ulkokohtaisesta tapamoraalista sisältäpäin ohjautuvaan ja omaan moraaliseen harkintaan perustuvaan toimintaan, mikä viittaa nykykielellä itsesäätelyn kehitykseen. Pestalozzia on kutsuttu ihmisrakkauden neroksi, tien näyttäjäksi ja Euroopan kaikkien aikojen suurimmaksi kasvattajaksi. Hän on vaikuttanut Fröbeliin, Dewyhin, Cygnaeukseen ja moniin muihin ja heidän kauttaan suomalaiseen lastentarha- ja päiväkotiperinteeseen sekä kouluun.

Ellen Key (1849–1926) julkaisi vuonna 1900 kirjan Lapsen vuosisata, jossa hän korosti lapsen erityisluonteen tunnistamista. Mitä pienempiä lapset ovat, sitä merkittävämpi kasvatustekijä on vanhempien antama malli ja läsnäolo, rakkaus ja lapsen kehityksen kiirehtimisen välttäminen. Keyn mukaan lapset ovat liikaa aikuisten toiminnan kohteita, heitä muovataan samaan muottiin ja heistä tehdään laumaihmisiä sen sijaan, että heidän annettaisiin olla aktiivisia toimijoita. Koulu painotti liikaa muodollista tietoa ja älyllisyyttä eikä ravinnut riittävästi lasten tunne-elämää ja mielikuvitusta. Lapsen luovuus ja sen esille tulemisen edellyttämä vuorovaikutus on 1900-luvun puolivälin jälkeen ollut keskeisenä muun muassa Loris Malaguzzin kasvatusfilosofiassa.

Alliance for Childhood European Network

Kasvatusfilosofiset näkemykset, lapsen ja lapsuuden tutkimus sekä YK:n ihmisoikeuksien ja lapsen oikeuksien sopimukset ovat heijastuneet sekä suomalaiseen että yleiseen eurooppalaiseen ajattelutapaan. Niiden perustalta on muotoiltu lapsikäsitys kansainvälisen the Alliance for Childhood European Network Group (2017) -organisaation piirissä. Se sisältää ymmärryksen lasten yksilöllisyydestä, oikeuksista ja velvollisuuksista, huolenpidon ja ihmissuhteiden merkityksestä, kehitykseen vaikuttavista monista tekijöistä ja lapsen osallisuudesta aktiivisena toimijana sekä oman elämänsä että tulevaisuuden rakentamiseen.

- Lapsella on sisäsyntyinen potentiaali kasvaa, oppia ja kommunikoida sekä osallistua omalla tavallaan ja omine oikeuksineen ja velvollisuuksineen yhteisönsä toimintaan.
- Lapsi on aktiivinen toimija omassa elämässään ja suhteessa toisiin ihmisiin. Lapsi ei ole kohde, jota tungetaan aikuisen valitsemaan muottiin.
- Aikuiset, jotka ovat herkkiä lapsen tarpeille, auttavat lapsen ainutlaatuisuuden kehkeytymisessä.
- Lapsen vuorovaikutuksen ja suhteiden laatu aikuisiin ja toisiin lapsiin vaikuttaa heidän kasvuunsa ihmisinä joko myönteisesti tai kielteisesti.
- Lapset luovat kanssamme maailmaa ja muuttavat sitä.
- Inhimillinen kehitys on yksilön ainutlaatuisuuden kehkeytymisprosessi, johon vaikuttavat keskenään vuorovaikutuksessa olevat biologiset, psykologiset, sosiaaliset, kulttuuriset, henkiset ja yhteiskunnalliset tekijät.

Allianssin lapsikäsityksessä nousee esiin jokaisen lapsen ainutlaatuisuus, jonka kehittyminen tarvitsee tilaa ja tukea. Se tuo esiin myös lapsen velvollisuudet yhteisön toimintaan osallistumisessa, ei vain oikeuksia. Lapsi nähdään aktiivisena toimijana omassa elämässään sekäs tulevaisuuden rakentamisessa. Lisäksi Allianssin lapsikäsitys tuo esiin ihmissuhteiden ja huolenpidon merkityksen lapsen kannalta.

Allianssin lapsikäsityksen määrittely on sopusoinnussa kestävän kehityksen peruskirjan (Earth Charter in Action 2013) kanssa, johon eri maiden kansalaisjärjestöt ovat koonneet oikeudenmukaisen, kestävän ja rauhanomaisen yhteiskunnan rakentamiseen tähtäävät eettiset perusperiaatteet. Nämä periaatteet sisältyvät YK:n kestävän kehityksen tavoiteagendaan 2030, joka astui voimaan 2016 (YK 2016). Lapset tarvitsevat vahvat eväät menestyäkseen globalisoituneessa ja digitalisoituneessa maailmassa ja rakentaakseen sitä entistä paremmaksi. Lapset huomioimalla turvataan siten myös yhteiskunnan kestävä kehitys. Kaikkien osallistaminen kasvattaa yhteiskuntaan tekijöitä ja vastuunkantajia ja vähentää syrjäytymistä ja siten huollettavien määrää. On myös turvallisuusriski, jos osa kansasta voi huonosti.

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon lapsikäsitys[6]

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon lapsikäsityksessä yhdistyvät sekä Raamattuun ja teologiseen tutkimukseen perustuva että ajantasaiseen lapsitutkimukseen perustuva tieto.

Luterilaisen ymmärryksen mukaisesti kristillinen ihmiskäsitys sisältää ajatuksen ihmisen kokonaisvaltaisuudesta, jossa ihmisen hengellisyys ei ole irrotettavissa ihmisen kokonaisuudesta. Fyysinen, henkinen, sosiaalinen, emotionaalinen, hengellinen ja esteettinen olemuksemme ja kaikki muu meissä ovat samanarvoisia ulottuvuuksia. Hengellisyys ei ole muusta elämästä erillinen saareke, vaan luonnollinen osa lapsen ja aikuisen elämää. Tätä ajatusta tukevat tutkimukset, joiden mukaan ihmisen spiritualiteetti ja uskonnollisuus kehittyvät osana ihmisen kokonaisvaltaista kehitystä (esim. Kilpeläinen & Räsänen 2015). Lapsen uskonnollisen kehityksen kannalta merkittäviä tekijöitä ovat muun muassa kiintymyssuhde, kosketus, vastavuoroinen vuorovaikutus, luottamus, kokemuksellisuus ja leikki. Voidaan siis todeta, että samat tekijät ovat keskeisiä sekä lapsen kokonaisvaltaisen kehityksen että uskonnollisuuden kehittymisen kannalta.

Kirkon lapsikäsitys on hyvin sopusoinnussa Lapsen oikeuksien sopimuksesta nousevan lapsikäsityksen kanssa. Yhtenä konkreettisena esimerkkinä Suomen evankelis-luterilaisen kirkon sitoutumisesta lapsen oikeuksien edistämiseen on kirkon lainsäädäntöön vuonna 2015 lisätty säännös Lapsivaikutuksen arvioinnista, jonka avulla on haluttu edistää lapsen oikeuksien toteutumista koko kirkon toiminnassa ja päätöksenteossa. Kirkon lapsikäsityksessä keskeistä on myös lapsen osallisuuden korostuminen. Lapsi nähdään aktii-

[6] Luvun perustana on teksti, jonka laativat asiantuntija Raija Ojell ja vs. johtaja Jarmo Kokkonen Kirkkohallituksen Kasvatus ja perheasiat -yksiköstä, asiantuntija Mirva Sandén Kirkon ruotsinkielisen työn keskuksesta (KCSA) sekä koulutuspäällikkö Hanna Pulkkinen Seurakuntaopistosta.

visena toimijana, joka tutkii, toimii, oppii ja kokee. Hän osallistuu ja vaikuttaa. Lapsi on ainutlaatuinen yksilö omine vahvuuksineen ja tarpeineen. Osallisuus ja lapsen tarpeiden huomioiminen ovat vahvasti esillä monissa kirkon kasvatuksen asiakirjoissa.

Kirkon toiminnan tavoitteena on tukea lapsen kokonaisvaltaista hyvinvointia. Tätä painotetaan erityisesti kirkon varhaiskasvatuksen toiminnan suunnittelussa ja toteutuksessa, jotka pohjautuvat varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016 -asiakirjan (VASU 2016) pedagogisiin linjauksiin. Kirkon varhaiskasvatuksessa on luontevaa sitoutua VASUn pedagogiikkaan ja sen taustalla olevaan lapsikäsitykseen. VASUn taustalla olevan lapsikäsityksen kivijalkana ovat lapsen oikeudet ja lapsuuden itseisarvo (Tarkka 2017). Myös kirkon kasvatuksen toimintaa ohjaavien kehittämisasiakirjojen (Lapset seurakuntalaisina 2013; Tytöt ja pojat seurakuntalaisina 2012; Nuoret seurakuntalaisina 2012) keskeisiä teemoja ovat lapsuuden itseisarvon korostaminen sekä lapsen edun ja osallisuuden vahvistaminen.

Kirkon kasvatuksessa lapsikäsitys näkyy lapsilähtöisyydessä, jossa toiminta pohjaa lapsen tarpeista ja kiinnostuksesta kumpuavalle toiminnalle ja jossa lapsen aktiivisuudelle ja luovuudelle annetaan tilaa. Samalla aikuinen on vastuussa lapsesta ja pitää huolta toiminnan ja vuorovaikutuksen turvallisista rajoista. Jokaisella lapsella on tarve ja oikeus tulla nähdyksi, kuulluksi ja hyväksytyksi sellaisena kuin on. Kirkon toiminnassa tavoitteena on, että lapsi saa kokemuksen siitä, että hän kelpaa sekä ihmisille että Jumalalle, joka rakastaa ja pitää hänestä huolta.

5. Lapsikäsitys hallituksen kärkihankkeissa

Sipilän hallituksen kärkihankkeissa on useita lapsia koskettavia hankkeita. Sosiaali- ja terveysministeriön hallinnoimassa kärkihankkeessa *Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma* sekä opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnoimassa kärkihankkeessa *Taiteen ja kulttuurin saavutettavuuden parantaminen* on tarkoitus parantaa lapsille suunnattuja palveluja. Molemmat hankkeet sitoutuvat toteuttamaan YK:n vuonna 1989 hyväksymää lapsen oikeuksien yleissopimusta, joka astui Suomessa lain tasoisena voimaan 1991 (YK 1991). Sopimuksen hyväksyminen oli 1900-luvun loppupuolen merkittävä aikaansaannos lasten oikeuksien kannalta. Tämän sopimuksen mukaan lapsella tarkoitetaan kaikkia alle 18-vuotiaita.

Kärkihankkeiden tavoitteita

Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelman tavoitteena ja periaatteina on asiakirjojen mukaan

- tuottaa nykyistä lapsi- ja perhelähtöisemmät, ennaltaehkäisevät ja vaikuttavat palvelut.

Kärkihanketta ohjaavat seuraavat keskeiset periaatteet:

- Lapsen oikeudet ja lapsen etu
- Voimavarojen vahvistaminen, mikä sisältää sen, että tunnistetaan yksilöiden erilaisuus sekä lasten, nuorten ja vanhempien omaehtoinen toimijuus sekä yhteisöjen merkitys. Palveluja kehitetään vahvistamaan lapsen ja nuoren kehitystä ja hyvinvointia suojaavia tekijöitä.
- Lapsi-, nuori- ja perhelähtöisyys
- Perheiden monimuotoisuus (kahden ja yhden huoltajan perheet, uusperheet, sateenkaariperheet, monikulttuuriset perheet, maahanmuuttajaperheet, adoptio- ja sijaisperheet ja vammaisten ja pitkäaikaissairaiden lasten perheet)

Taustalla on useita lapsen oikeuksien sopimuksen artikloita, esimerkiksi

- artikla 2: Tunnustetaan lasten oikeudet taustasta riippumatta,
- artikla 3.1: kaikissa lapsia koskevissa toimissa otetaan ensisijaisesti huomioon lapsen etu
- artikla 3.2: turvataan hyvinvoinnille välttämätön suojelu
- artikla 6: turvataan lapsille henkiinjäämisen ja kehittymisen mahdollisuudet mahdollisimman täysimääräisesti
- artikla 12: taataan lapsen oikeus ilmaista näkemyksiään häntä itseään koskevissa asioissa ja lapsen oikeus saada näkemyksensä huomioon otetuksi
- artikla 18: tuetaan lapsen vanhempia kasvatustehtävässä
- artikla 24: kehitetään ehkäisevää terveydenhuoltoa, vanhempainohjausta ja perhepalveluja.

Taiteen ja kulttuurin saavutettavuuden parantamista koskevassa kärkihankkeessa puolestaan tavoitteena on

- tuoda kulttuuri osaksi lasten elämää, vahvistaa lasten ja nuorten luovuutta sekä lisätä taiteen ja kulttuurin saavutettavuutta.

Toimintaperiaatteena on

- edistää lastenkulttuurin ja taiteen perusopetuksen toimijoiden yhteistyötä koulujen ja varhaiskasvatuksen toimijoiden kanssa sekä lisätä lasten ja nuorten mahdollisuuksia harrastaa taidetta ja kulttuuria koulun tiloissa.

Taustalla on lapsen oikeuksien sopimuksen 31. artikla:

- Tunnustetaan lapsen oikeus lepoon ja vapaa-aikaan, leikkimiseen ja virkistystoimintaan, osallistumisen kulttuurielämään ja taiteisiin. Edistetään yhtäläisten mahdollisuuksien tarjoamista kulttuuri-, taide-, virkistys- ja vapaa-ajan toimintoihin.

Kansainvälinen tutkimus osoittaa, että taiteen ja kulttuurin saavutettavuudella on monipuolista myönteistä merkitystä lasten kehitykselle (Pulkkinen 2015).

Kärkihankkeiden lapsikäsitys

Hallituksen kärkihankkeiden lapsikäsityksen taustalla oleva **maailmankuva** on lähinnä tieteellinen, ei esimerkiksi uskonnollinen, mikä taas voisi olla lapsikäsityksen perusta jossakin toisessa kulttuurissa.

Kärkihankkeiden **maailmankatsomukselle** on ominaista ihmisten tasa-arvoisuuden tunnustaminen ja yhtäläisten oikeuksien ja hyvinvoinnin turvaaminen kaikille. Niiden arvot ovat Schwartzin (1992) arvoteorian näkökulmasta yhteiskuntaa säilyttäviä ja turvallisuutta korostavia, mutta myös itseilmaisua ja siten muutosta arvostavia.

Niiden **ihmiskäsitys** on lähinnä humanistinen, jonka mukaan ihminen on vapaa, itseohjautuva, ainutlaatuinen ja tavoitteellisesti toimiva yksilö, joka luottaa omiin kehitysmahdollisuuksiinsa.

Lapsikäsitys perustuu tietoon lapsen elämään vaikuttavista tekijöistä.

Molemmille hankkeille yhteistä on tunnistaa seuraava:

- lasten erilaisuus ja yksilölliset tarpeet;
- lapsen oikeuksien toteuttamisella turvataan lapsen etu;
- lapsen kehitys ja hyvinvointi vaativat aikuisten suojelua ja huolehtivaa kasvatuskulttuuria;
- lapset kasvavat ja kehittyvät erilaisissa perheympäristöissä;
- lapset ovat aktiivisia toimijoita oman elämänsä rakentajina ja heillä on kokemusta ja tietoa, jota aikuisten tulee arvostaa.

6. Mitä tarkoittaa lapsilähtöisyys?

Kärkihankkeiden piirissä on asetettu tavoitteeksi toimintakulttuurin muutos lapsilähtöisempään suuntaan. Lapsilähtöisyyden vastakohdaksi voidaan käsittää **aikuis- tai järjestelmälähtöisyys**, joka on autoritaarista ja määräävää. Se sisältää ajatuksen aikuisen oikeudesta käyttää valtaa, järjestää asioita lasta kuulematta, arvostella ja rangaista. On syytä huomata, että myös perhekeskeisyyttä voidaan toteuttaa aikuislähtöisesti ilman, että lasten näkemyksiä ja intressejä otettaisiin tasavertaisesti huomioon. Aikuisten tai organisaatioiden tarpeista, tavoitteista ja mahdollisuuksista riippuu esimerkiksi se, mitä palveluja lapselle tarjotaan. Se voi ilmetä myös välinpitämättömyytenä lapsen tai joidenkin lapsiryhmien tarpeista ja epäjohdonmukaisuutena.

Mitä lapsilähtöisyys on? Läheisiä käsitteitä ovat lapsijohtoisuus ja lapsikeskeisyys (Paalasmaa 2016). **Lapsijohtoisuus** on sallivaa, lapsen tarpeita toteuttavaa ja lapsen hallitsemaa. Se voi olla ns. curling-vanhemmuutta, lapsen tien silottelua, joka voi johtaa vaikeuksiin sietää pettymyksiä ja vaikeuksiin toisten huomioon ottamisessa.

Lapsijohtoisuuden ohella puhutaan **lapsikeskeisyydestä**, jossa lapsen yksilöllisyyttä kunnioitetaan ja lapsi hyväksytään omana itsenään ja aktiivisena toimijana. Lapsikeskeisyys saatetaan kuitenkin ymmärtää myös siten, että se kaventaa aikuisen positiivista auktoriteettia ja johtaa vanhemman tai opettajan passiivisuuteen ja vastuun kaventumiseen.

Lapsilähtöisyys on termi, jonka Jarno Paalasmaa (2016) kiteyttää pyrkimykseksi rakentaa lasta aktivoiva kasvutapahtuma lapsen ja nuoren kehitysvaiheisiin perustuvasta tiedosta ja havainnosta käsin sekä yritykseksi ymmärtää lasta ja ylipäätään ihmistä. Lapsilähtöisyyteen kytketään usko lasten kykyihin ja potentiaaleihin ja sen ymmärtäminen, miten moninaista lahjakkuutta on olemassa. Lapsen kasvu on prosessi, jota aikuinen tukee. Tässä prosessissa lapsi on aktiivinen toimija ja hänen kiinnostuksensa kohteet suuntaavat toimintaa. Lapsilähtöisyys on myös lapsuuden kunnioitusta ja lapsen persoonallisuuden näkemistä ja arvostamista.

Lapsesta aikuiseksi -tutkimuksessa (Pulkkinen 2017) saadut tutkimustulokset osoittavat, **että lapsilähtöiset vanhemmat**

- olivat johdonmukaisesti kykenevämpiä jäsentämään käyttäytymistään lapsen näkökulmasta kuin aikuislähtöiset vanhemmat
- loivat ilmapiirin, jossa lapset voivat tuntea vanhempiensa lämpöä ja hyväksyntää, kestävää omistautumista ja kiinnostusta lapsen asioita ja toimintaa kohtaan
- ottivat huomioon lapsen mielipiteitä
- reagoivat lapsen tarpeisiin tyydytystä tuottaen ja tukea antaen.

Vanhemman lapsilähtöisyys ilmeni samalla tavoin tilanteesta toiseen, joten vanhempien lapsilähtöisyyden asteessa erot säilyivät samansuuntaisina. Kyky nähdä asioita toisen näkökulmasta on pysyvä taipumus ja osa ihmisen persoonaa, mutta sitä voi myös oppia. Lapsilähtöisyyttä vanhempien käyttäytymisessä voidaan luonnehtia kliinisen psykologian piirissä viimeksi kuluneen vuosikymmenen aikana omaksutun **mentalisaation** käsitteellä. Se tarkoittaa yksilön kykyä pohtia omia ja toisten ihmisten mielen sisältöjä, merkityksiä ja yhteyksiä (Kalland 2017). Se auttaa tunnetilojen säätelyssä ja edistää hyvää vuorovaikutusta. Mentalisaatiota vahvistavia työtapoja tulisi soveltaa laajemminkin kouluihin, työyhteisöihin ja johtamiseen.

Keski-ikään ulottunut kehityksen seurantatutkimus osoitti, että lapsilähtöinen vanhemmuus antaa hyvän perustan lapsen itsesäätelyn ja joustavan (resilient) persoonallisuuden kehitykselle sekä hyvälle sosiaaliselle toimintakyvylle toveripiirissä ja koulussa ja myöhemminkin ihmissuhteissa, työelämässä ja muilla elämän aloilla. Tutkimus antaa vahvat perusteet sille, että vanhempia tulee arvostaa lastensa kasvattajina ja huoltajina.

7. Yhteisen lapsikäsityksen merkityksestä

Lapsille tarjolla olevien palvelujen määrä on Suomessa kansainvälisesti arvioiden suuri. Palvelut koskevat elämän eri alueita ja niitä tuottavat monet tahot, kuten kunta ja kuntayhtymät, seurakunta, järjestöt ja yksityiset palvelujen tarjoajat (ks. esim. Hallman & Karhinen-Soppi 2015). Palvelujen suuren määrän kääntöpuolena on, että niitä tarjotaan hallinnollisesti eriytyneiden sektoreiden toimesta. Palvelujen järjestäjillä voi olla hyvinkin erilaisia käsityksiä lapsesta ja palvelujen tarkoituksesta, jolloin ristikkäiset paineet kohdistuvat viime kädessä lapsiin. Lapsi voidaan nähdä esimerkiksi oppijana koulutusjärjestelmässä, potilaana terveydenhoitojärjestelmässä, kuluttajana kaupallisessa järjestelmässä, taloudellisesti tuottavana kansalaisena taloudellisessa järjestelmässä ja yhteiskunnallisten ongelmien korjaamisen välikappaleina poliittisessa järjestelmässä esimerkiksi työurien pidentämiseksi ja sukupuolten välisen tasa-arvon saavuttamiseksi. Tutkijoilla puolestaan on erilaisia käsityksiä lapsen kehityksen mukaisesta etenemisestä ja seikoista, jotka vaikuttavat lapsen kehitykseen. Myös vanhemmille lapset merkitsevät erilaisia asioita; he voivat olla silmäteriä, joiden hyvinvoinnille omistaudutaan tai oman elämän ja vapauden rajoittajia.

Lasta koskevien käsitysten moninaisuus lienee yhteydessä siihen, että lainsäädännössä kuva lapsesta on pirstaleinen. Eroja on esimerkiksi siinä, miten kypsänä lasta pidetään toimimaan itsenäisenä ja vastuullisena ja miten aktiivisena vaikuttajana tai passiivisena toimenpiteiden kohteena häntä pidetään. Ikärajamainintojen osalta lainsäädännöstä puuttuu yhtenäisyyttä ja kehityspsykologisia perusteita. Lastensuojelulainsäädäntö painottaa Lapsen oikeuksien sopimuksen mukaisesti kaikenikäisten lasten oikeutta osallisuuteen itseään koskevissa asioissa. Käytännössä joudutaan monesti tasapainottelemaan sen kanssa, miten voidaan samanaikaisesti toteuttaa lapsen oikeus osallisuuteen ja suojeluun. Samoin ongelmia voi tuottaa se, miten lapsen edun määrittelyssä otetaan huomioon sekä lapsen henkilökohtainen näkemys omasta tilanteestaan että vanhempien käsitys ja ammattilaisten asiatuntijatietoon pohjautuva näkemys. Potilaslain mukaan lapsilla on niin vahva itsemääräämisoikeus, että se voi johtaa lapsen kehityksen kannalta arveluttaviin tilanteisiin, kun lapset varsin nuorina joutuvat itse vastaamaan terveyteensä liittyvistä asioista ilman vanhempien tukea. Vanhempien asema alaikäisten lasten tukena saattaa jäädä epäselväksi. Rikosvastuuikä on 15 vuotta. Vahingonkorvausvastuulle ei ole säädetty alaikärajaa.

Hakalehto (2015, 52) kiinnittää huomiota siihen, että sekä lainsäädännön että käytännön tasolla terveydenhuollossa, lastensuojelussa, poliisissa ja tuomioistuimissa lasten oikeuksiin, kuten lapsen edun toteuttamiseen ja lasten osallisuuteen, on kiinnitetty huomiota aiemmin ja enemmän kuin opetustoimessa. Hakalehdon (2016b) arvion mukaan opetustoimen lainsäädännössä osallisuutta ei ole otettu huomioon lapsen oikeuksien komitean suosittamalla tavalla, vaan se on jäänyt riippuvaiseksi kyseessä olevan koulun ja siellä työskentelevien asenteista ja toimintamahdollisuuksista. Puutteena on pidettävä myös sitä, että mitään seurausta opetustoimen laminlyönnistä ei ole tältä osin säädetty. Hakalehto (2016b) myös huomauttaa, etteivät opetussuunnitelman perusteiden ilmaisut lapsesta aktiivisena toimijana ja osallisena liiku samalla tasolla kuin lapsen oikeuksien sopimuksen ja perustuslain edellyttämä velvoite lapsen näkemyksen selvittämisestä ja huomioon ottamisesta kaikissa häntä koskevissa asioissa. Lapsen oikeuksien sopimuksen velvoitteiden toimeenpanoa tulisikin arvioida tältä osin uudestaan, kun opetustoimen lainsäädäntöä uudistetaan.

Vaikka lastensuojelun lapsikäsitys korostaa lapsen oikeuksia, lapsen etua ja lapsen aktiivista osallisuutta häntä koskevissa asioissa, lastensuojeluun kohdistuu myös monia kriittisiä huomioita. Lastensuojelun kokemusasiantuntijoiden kannanottojen mukaan tulisi entisestään vahvistaa sitä, että lapsi kohdataan yksilönä, omine tarpeineen, intresseineen ja unelmineen (Barkman, Inkinen, Isoniemi & Vario 2017). Jännitteitä tuottaa myös se, että vanhempien odotukset lastensuojelua kohtaan voivat erota lasten odotuksista ja sitä kautta syntyy eri osapuolille kokemuksia osattomuudesta. Nämä ovat suuria haasteita lastensuojelulle niin Suomessa kuin muualla.

Kaikesta tarjolla olevasta palvelusta huolimatta palveluissa voi olla katvealueita, unohdettuja lapsia ja nuoria sekä alueellisia ja muita palvelujen saatavuuteen ja tarjoamiseen vaikuttavia eroja. Niitä hallituksen

kärkihankkeilla pyritään poistamaan ja huolehtimaan palvelujen yhtäläisestä saatavuudesta. Palvelujen kehittämisessä pyritään uudenlaiseen yhteistyöhön hallinnollisia rajoja ylittäen. Yhteiskunnallinen kehitys hyötyy yhdessä luomisesta (co-creation, ks. Scharmer & Kaufer 2013). Sitä tarvitaan niin taloudellisessa kehittämisessä kuin myös julkisella sektorilla. Yhteistyötä helpottaa, jos eri tahoilla on samansuuntainen käsitys tehtävästään ja lapsista.

Lapsikäsitys ei ole asia, joka voidaan toimeksiannolla määrätä toteutettavaksi. Se syntyy henkilökohtaisen tiedostamisprosessin tuloksena. Tiedostamista edistävät asiasta keskustelu ja tapahtumien analyysi lapsikäsityksen näkökulmasta. Yhteiset tavoitteet löytyvät tältä pohjalta.

Lähteet

Alliance for Childhood European Network Group (2017) The image of a child. www.allianceforchildhood.eu

Barkman, J., Inkinen, H., Isoniemi, S. & Vario, P. (toim.) (2017) Muutosvoimaa! Kohti nuorten kokemusasiantuntijuutta lastensuojelussa. Opas- ja käsikirjat 3. Helsinki: Pesäpuu.

Earth Charter in Action (2013) Earth Charterin teksti suomeksi. http://www.earthchartersuomi.org/suomi/text.html

Grue-Sorensen, K. (1961) Kasvatuksen historia: Muinaisuudesta valistukseen. Porvoo: WSOY.

Hakalehto, S. (2015) Johdatus lapsen oikeuksiin koulussa. Teoksessa S. Hakalehto (toim.) Lapsen oikeudet koulussa (s. 50–86). Helsinki: Kauppakamari.

Hakalehto, S. (2016a) Johdatus lapsen oikeuksiin lastensuojelussa. Teoksessa S. Hakalehto & V. Toivonen (toim.) Lapsen oikeudet lastensuojelussa (s. 22–57). Helsinki: Kauppakamari.

Hakalehto, S. (2016b) Lapsuuskäsityksestä YK:n lapsen oikeuksien sopimuksessa. Lakimies 2016 s. 1187–1198.

Hallman, E. & Karhinen-Soppi, A. (2015) Lasten, nuorten ja perheiden palveluverkko Jyväskylässä. Haukkalan säätiö: www.haukkalansaatio.com

Kalland, M. (2017) Mentalisaatiokyky vanhemmuudessa. Teoksessa I. Laitinen & S. Ollikainen (toim.) Mentalisaatio: Teoriasta käytäntöön (s. 131–150). Helsinki: Therapeia säätiö.

Kilpeläinen A.-E. & Räsänen, A, (2015) "Katso minuun pienehen" - Pikkulapsen uskonnollisuus ja sen tukeminen kirkon varhaiskasvatustoiminnassa. Teoksessa M. Ubani, S. Poulter ja A. Kallioniemi (toim.) Uskonto lapsuuden kulttuureissa (s. 300–329) Helsinki: Lasten Keskus.

Lapset seurakuntalaisina –kehittämisasiakirja (2013) Suomen ev.lut. kirkon kirkkohallituksen julkaisuja 2013:1.

Lastensuojelun laatusuositus (2014) Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2014:4.

Nuoret seurakuntalaisina –kehittämisasiakirja (2012) Suomen ev.lut. kirkon kirkkohallituksen julkaisuja 2012:6.

OPH (2014) Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet. Opetushallitus: Määräykset ja ohjeet 2014:96.

OPH (2016) Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016. Opetushallitus. Määräykset ja ohjeet 2016:17.

Paalasmaa, J. (2016) Maailman parhaat kasvatusajatukset. Helsinki: Into.

Pollari, K. & Lohiniva-Kerkelä, M. (2013) Ketä kuullaan - kuka päättää? Alaikäisen osallisuus ja itsemääräämisoikeus terveyden- ja sairaanhoidossa. Teoksessa S. Hakalehto-Wainio ja L. Nieminen (toim.) Lapsioikeus murroksessa (s. 269–301). Helsinki: Kauppakamari.

Pulkkinen, L. (2015) Innostava koulupäivä: Ehdotus joustavan koulupäivän rakenteen vakiinnuttamiseksi. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2015:6 http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-341-5

Pulkkinen, L. (2017) Human development from middle childhood to middle adulthood: Growing up to be middle-aged. (Yhteistyössä Katja Kokon kanssa.) London: Routledge.

Savolainen, M. (1984) Lapsen huolto ja tapaamisoikeus. Helsinki: Suomen Lakimiesliiton Kustannus Oy.

Scharmer, O. & Kaufer, K. (2013) Leading from the emerging future: From Ego-system to Eco-system economies. San Francisco: Berrett-Koehler.

Schwartz, S. H. (1992) Universals in the content and structure of values: Theory and empirical tests in 20 countries. Teoksessa M. Zanna (toim.) Advances in experimental social psychology (Vol. 25, pp 1-65). New York: Academic Press.

Tarkka, K. (2017) Millainen lapsikäsitys ohjaa varhaiskasvatussuunnitelman perusteita? T. Haapsalo, O. Vuorelma-Glad, M.Sandèn,H. Pulkkinen , I. Tahvanainen, E. Saarinen (toim.) Varhaiskasvatus katsomusten keskellä. Helsinki: Lasten Keskus.

Tytöt ja pojat seurakuntalaisina –kehittämisasiakirja (2012) Suomen ev.lut. kirkon kirkkohallituksen julkaisuja 2012:5.

VASU (2016) Varhaiskasvatussuunitelman periaattteet. Opetushallitus. Määräykset ja ohjeet 2016:17.

YK (1991) Lapsen oikeuksien sopimus. https://www.unicef.fi/lapsen-oikeudet/

YK (2016) Agenda 2030 – kestävän kehityksen tavoitteet. http://yk.fi/sdg